

UDK 821.163.42.09 Krleža, M.
Izvorni znanstveni rad
Primljen 23. veljače 2015.
Prihvaćen 30. lipnja 2015.

VLADIMIR LONČAREVIĆ

Filozofski fakultet Družbe Isusove
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Jordanovac 110
Vladimir.loncarevic@zg.t-com.hr

IDEJNI VIDICI KATOLIČKE KRITIKE MIROSLAVA KRLEŽE

Sukladno terminologiji Stanka Lasića, koji je do sada dao najcjelovitiji pregled kritike o Miroslavu Krleži, a katoličku je kritiku svrstao u „nacionalistički centar“, autor je katoličku kritiku zbog njezine brojnosti i intenziteta, osobito u razdoblju između dvaju svjetskih ratova, izdvojio kao poseban kritički centar. Ovaj rad nastoji predstaviti temeljna polazišta, smjerove i ciljeve katoličke kritike o Krleži u spomenutom razdoblju. Autor ju je svrstao u dva podcentra - paradigmatičke cjeline: Marakovićevu (marakovićevsku) i Lendićevu (lendićevsku). Oba podcentra zahvaćaju dijapazon religijskih, filozofijskih – posebice etičkih i aksioloških – te političkih kritičkih objeakcija i ciljeva. Vidljivo je da se dva paradigmatička pristupa sastaju u točkama kritike Krležina negatorstva hrvatske duhovne i književne tradicije te njegova „metafizičkog pesimizma“, a(nti)teizma, društvene dekadencije i „literarnog marksizma“. Razlikuju se u percepciji Krleže kao pisca. Maraković i bliskomišljenici uvažavaju Krležu kao književnika, dok ga Lendić i lendićevski podcentar isključuju iz hrvatske književne tradicije.

Ključne riječi: Miroslav Krleža, Ivo Lendić, Ljubomir Maraković, katolička kritika

Ja sam umišljena veličina, sipač praznih fraza i hohštaplarskih bomba i moji proizvodi nemaju nikakva posla s književnošću. Svi su moji junaci degenerirani bludnici i pijanice, degenerirana i prostituirana družba. *Moja književnost je najbrutalnija blasfemija protiv dostojanstva čovjeka.*

M. Krleža, *Moj obračun s njima*

Uvod

Premda napisan u funkciji asteističke polemičnosti, ovaj samoironijski solilokvij „najbrutalnije“ može predočiti razloge i sadržaje te implicirati ciljeve katoličke idejne kritike „lika i djela“ Miroslava Krležę.

Krležę je dakako od mnogih kritičara, ne samo katoličkih, bio percipiran kao „umišljena veličina“, egocentrik, moralno i politički opasan pisac, samim tim nametnik u hrvatskom duhovnom biću, svojevrstan „krlež“ - krpelj.¹ „Sipač... fraza... bomba... blasfemija“ - on je, prema ugledu na svog „genijalnog učitelja“ Nietzschea², tomu davao obilje povoda i razloga: palio je ideološku vatru obračuna stvarajući buku i dim kojima je zaglušivao argumente svojih kritičara. Krležę stoga, i da je htio, nije bio pisac kojega se moglo, htjelo, a ni smjelo mimoići.

Pozornost katoličke kritike Krležę je zaokupljao ne samo od 1914. do 1941. O njemu se nastavilo pisati i nakon rata, ali rakurs se promijenio. Pisalo se u sasvim drugim tonovima, prije svega s težnjom propitivanja slojeva i nijansi Krležine religioznosti (I. Golub, M. Meštrović, D. Šimundža, M. Špehar, D. Miščin, B. Petrač i dr.), bez naboja što ga daju aktualitet i recentnost, pa je i duktus drukčiji. Djelomice tomu razlog treba tražiti i u činjenici što je poslijeratna katolička kritika pokušala i pokušava preko Krležę zacijeliti rane ideološke podijeljenosti hrvatske književnosti, koje su bile i jesu i rane hrvatskoga naroda, pa bi u tome smislu otpisati Krležę značilo rane još produbiti. Stoga se, unatoč njegovu komunizmu i a(nti)teizmu, plodotvornije činilo istražiti Krležę kao bogoosporavatelja, ali i bogotražitelja, „čuvajući“ ga ujedno kao velikoga nacionalnog pisca. Stoga je nakon rata, odnosno, točnije rečeno, nakon Krležine smrti 1981. idejni sukob katolika s Krležęm pao u drugi plan. Budući pak da se tijekom Drugoga svjetskoga rata Krležę s katoličke strane nije napadalo (a Budak i Vranešić pazili su da se Krležę, ne bez razloga prestrašenom, ništa ne dogodi, što ih nakon rata međutim nije spasilo), relevantan materijal katoličke idejne kritike o Krležę pretežno je

¹ Krležę je sam svoje prezime protumačio, u kontekstu govora o Cincarima, u značenju „krpelj“ - ako je istina što reče Ljubiša Ristić: „Kasnije su mi u Makedonskoj akademiji nauka ispričali da je on njima potanko objasnio svoje podrijetlo, priznavši da je ono rumunjsko, cincarsko, s Dojrana. ‘Krlež’ na makedonskom znači – ‘krpelj’.” Usp. <http://globus.jutarnji.hr/kultura/krleza-je-pet-sati-urlao-na-mene-masuci-stapom>; uvid 19. siječnja 2015.

² „U tekstovima Nietzschea (koga sam veoma skromno, upravo servilno smatrao svojim genijalnim učiteljem i kome sam vjerovao sve, upravo sve, doslovno a prima vista, sto posto – sve) nijesam mogao da razumijem ‘sve’ u nijansama, čitajući te poetske tekstove kao kroz koprenu“; D. Pejović, *Sumrak svijeta i traženje novoga čovjeka. Kritika*, posebno izdanje, Zagreb, 1969, sv. 3, 17.

ispisan do 1941., točnije - u dvadesetak godina između dvaju svjetskih ratova, kada je Krleža književno najplodniji i najintrigantniji. Literatura je dakako ogromna³, čije sažetke možemo naći u *Krležologiji* Stanka Lasića, poglavito u svesku prvome *Kritička literatura o M. Krleži od 1914. do 1941*⁴, u kojemu katolička kritika zauzima ne samo vidno nego dapače izrazito mjesto. Tek manjim dijelom ona je predstavljena i u *Krležijani*.

1. Kritički „centri“

Lasić je kritičku misao o Krleži razdijelio na četiri centra: krležijanski, staljinistički, „nacionalistički“ i liberalistički.⁵ Katolički „podcentar“, kako bismo ga mogli nazvati, pripada dakako „nacionalističkom“ centru, jedinom koji je stavio u navodnike, zacijelo da bi ga koliko-toliko relativizirao.⁶ I dok se tzv. lijeva kritika u oba centra (pro et contra) i građansko-liberalna kritika idejnim slojevima Krležine misli manje-više bave pod vidicima je li Krleža pravovjerni komunist ili nije, i, ako jest, koliko jest; je li on istinski socijalni revolucionar ili pak samo salonski komunist, je li i koliko slobodouman i liberalan, „nacionalistička“ se kritika prije svega bavila pitanjem je li Krleža više Hrvat ili Jugoslaven, odnosno zašto i u čemu jest „malohrvat“ pa i anti-hrvat i što za hrvatski nacionalni interes i identitet znači njegov komunizam. Katolička kritika, premda se često doticala i tih pitanja, željela je prije svega prodrijeti u duhovni svijet Krležin, razumjeti ga, razobličiti ga i suočiti hrvatsku katoličku javnost s uzrocima i posljedicama Krležinih ideja te u jednom dijelu diskvalificirati ga, ili kako bi, Lasić rekao, „likvidirati“ kao pisca s istinskim uvjerenjem da on, takav kakav jest, politički, moralno i kulturno negira hrvatsku duhovnu tradiciju u njezinim kršćanskim zasadama.

2. Novi - katolički „centar“

Iako je Lasićeva podjela razložna, ipak, zbog broja i intelektualne kompetencije sudionika u katoličkome tisku domagojske ili orlovsko-križarske inspiracije (M. Cerovac, R. Drljić, Z. Dujmović, A. R. Glavaš, P. Grgec, M. Ivšić,

³ Stanko Lasić navodi da je riječ o približno 4.000 naslova (do 1982). Usp. Miroslav Krleža i njegovi kritičari za vrijeme prvoga svjetskoga rata. *Croatica*, 13 (1982), svezak 17-18, 107.

⁴ Stanko Lasić, *Krležologija ili povijest kritičke misli o Miroslavu Krleži. Knjiga prva: Kritička literatura o Miroslavu Krleži od 1914. do 1941.* Globus, Zagreb, 1989.

⁵ Usp. isto, 17.

⁶ „Treći centar ćemo teško osloboditi pogrdnog naziva ‘nacionalistički’...“, 17.

K. Krstić, I. Lendić, Lj. Maraković, I. Mrakovčić, K. Rimarić-Volinski, F. Rubina, K. Šegvić, rani A. B. Šimić, C. Škarpa, P. Tijan, rani S. Tomašić, M. Ujević, rani Đ. Vilović, J. Zdunić, D. Žanko, djelomice V. Rieger i dr.), ali i primarne duhovne odnosno teoretske osnove,⁷ te samim tim važnosti njezine, što će Lasić sam implicitno istaknuti kada Lendićevu kritiku proglasi najznačajnijom polemikom u cijeloj literaturi o Krleži⁸ – a Lendić je bio najistaknutiji mlađi mislilac domagojskog krila Hrvatskoga katoličkog pokreta⁹ – tada spomenuti katolički podcentar imamo razloga uspostaviti kao *poseban centar*.

Dakako, kritička je misao u tom centru višesvrсна i višeslojna, ali se može koncentrirati u dvama podcentrima-paradigmama: Marakovićevoj i Lendićevoj,¹⁰ koje ovdje možemo predstaviti tek u sažecima.

2.1. Marakovićeva paradigma – *mračno pesimističan, ali stvaralački superioran*

O Marakovićevoj kritici Krleže opširnije sam pisao u *Lučima Ljubomira Marakovića*.¹¹ Taj prvak naše međuratne književne kritike pisao je o Krleži sustavno petnaestak godina, od kritike *Golgote* 1922., do kritike *Balada* 1937., kontekstualno ga dotičući i prije i poslije. Lasić njegovu paradigmu naziva eklektičkom, time zapravo sveobuhvatnom.

Maraković Krleži pristupa prije svega kao piscu i tako ga vrednuje. Naposljetku, osim kritika i sinteza u kojima ga ja obrađivao, on je taj koji se više puta kao član Matičine porote za dodjelu „Demetrove nagrade“ zauzeo za to da je dotični dobije.

Možda nije naodmet prethodno pripomenuti da je Maraković idejnu kritiku odnosno svijet ideja držao neizostavnom sastavnicom integralne književne kritike.¹² Kada uputi idejne prigovore Krleži – kojega drži „snažnim perom“,

⁷ Usp. S. Lasić, *Krležologija...*, 210.

⁸ Usp. S. Lasić, nav. dj., 209.

⁹ Iz obilja literature o Hrvatskom katoličkom pokretu upućujem na: *Hrvatski katolički pokret*. Zbornik radova. Z. Matijević (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2002; J. Krišto, *Hrvatski katolički pokret 1903.–1945*. Glas Koncila, Zagreb 2004.

¹⁰ Oba su kritičara predstavljena u *Krležijani* kao Krležini oponenti. <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1845>; <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1788>; stranice posjećene 12. siječnja 2015.

¹¹ Religijski niz, knjiga 4, FTI, Zagreb, 2003, 149-153. te kontekstualno na više mjesta.

¹² “...ne možemo pravo da lučimo estetsku kritiku u užem smislu od idejne, filozofske u užem smislu; estetske se vrednote imaju pokrivati s idejnim i prama tome je jedno s drugim tek

„sjajnim meteorom“ te „jakim“, „najoriginalnijim“, „snažnim“, „izrazitim“, „faktičnim“, „velikim“ dapače „genijalnim“ talentom, kako će se izraziti u različitim prigodama – time ne napušta svoje kritičke kriterije i kanone (utemeljene dakako na *philosophiae perennis* i Kralikovoj književnoj školi), nego ih slijedi. No iako se sve vrijeme trudi Krležu uvrstiti u svoj „pojam o hrvatskom klasicizmu u književnosti“, odnosno među one „vrednote iz prošlosti, koje se mogu i moraju smatrati trajnim tekovinama hrvatske književnosti“¹³, pa se u tome smislu složio s tezom Stanka Tomašića da su Krležine komunističke geste tek poza i da je on zapravo samo „stari hrvatski patriotski romantik“, a drži ga prvakom ne samo hrvatske nego europske ekspresionističke drame te čitav hrvatski ekspresionizam graniči njegovim djelima (*Pan* 1917. i *Michelangelo Buonarroti* 1925), on ne može ne vidjeti njegove zablude, od idejnih - pesimizam, nihilizam, negatorstvo, dekadenciju i zagovaranje komunizma, do ljudskih: prije svega neskromnost, megalomaniju i taštinu.¹⁴ Maraković vidi da je Krleža „metafizički pesimist“¹⁵, izašao ispod Nietzscheove kabanice. On ne vjeruje što Krleža pompozno i pozerski naglašeno vjeruje: u „crveni vjetar“ Revolucije. Naprotiv, on vidi da, unatoč vjeri u Lenjina i Revoluciju, kod Krležę sve više bujaju „makabreština“, „tragična dekadencija“, „beskrajni pesimizam“ i „zakleti sarkazam“, „zagrižena ogorčenost“ i „bezgranični cinizam“. Ako su ciljevi tako svijetli, odakle toliko mraka, zašto „g. Krleža nije nigdje konstruktivan“¹⁶? Tako će u povodu izvedbe Glembajevih ustvrditi: „Na samim negativnim pretpostavkama nika-ko se ne može izgraditi ovakav grandiozni ciklus zbivanja“.¹⁷ Pišući o Werfelovoj „Barbari“, izričito prigovara Krleži njegov „neutaživi sarkazam koji graniči s cinizmom, njegov apsolutno negativni stav prema svemu“.¹⁸

Može se reći da kritika Krležina negatorstva postaje konstanta Marakovićeve kritike, svojevrsan protuuteg superlativnim ocjenama o njegovu književnom daru. Dapače, drži, to negatorstvo ugrožava njegov talent: nastavi li se

organska cjelina, u kojoj sudovi jedni iz drugih recipročno rezultiraju“; Mahničeva kritika hrvatske književnosti, *Čas*, 15 (1921), 194.

¹³ Usp. Smjerovi drame. *Hrvatska prosvjeta*, 8 (1921), 1, 13.

¹⁴ O tome posebice izrazito piše u članku Skromnost i g. Krleža, gdje će mu jako zamjeriti izrugivanje pokojnom Domjaniću. Krleža mu je naime bio prigovorio neskromnost u prihvaćanju funkcija (što će, nota bene, nakon rata Krleža itekako nadmašiti). Usp. u *Hrvatska prosvjeta*, 21 (1934), 2, 79-80. Možda je to bila Krležina osveta za Domjanićevo negativno pisanje o njemu 1917.

¹⁵ Lasić drži da Maraković u „ideji o pesimizmu“ vidi bit Krležina književnog bića. Usp. *Mladi Krleža i njegovi kritičari*, Globus, Zagreb 1987, 412.

¹⁶ Smjerovi drame, nav. mj, 13.

¹⁷ Gospoda Glembajevi. *Hrvatska prosvjeta*, 26 (1929), 2, 47.

¹⁸ Werfelova „Barbara“. *Hrvatska prosvjeta*, 17 (1930), 2, 46.

Krležu prepuštati dekadenciji, razmrskat će svoj veliki talent u sitne komadiće.¹⁹ U osnovi, to se i dogodilo, bar u Marakovićevim očima. Nakon *Povratka Filipa Latinovicza* Krležu više nema djela dostojnih svoga „faktičnog talenta“. Maraković je to osjetio i njegova je kritika *Balada Petrice Kerempuha* posebno oštra, rezolutno negativna u estetičkim etičkim, aksiološkim i političkim vidicima; to je kritika razočarana kritičara koji se petnaest godina trudio u Krleži vidjeti velikoga pisca i opravdati naslove koje mu je dao, ali je sve zajedno postala zajednička proigrana šansa.

U kritici *Balada* potpuno dakle nestaje simpatije za Krležu. Maraković je „skinuo rukavice“ i optužio Krležu za „sramotan uzmak i narodno izdajstvo“²⁰, za izdajstvo estetskog smisla i umjetničkog osjećaja Hrvata i za izdajstvo estetike²¹, nakon čega dolazi neizbježan zaključak o izdajstvu humanosti: „Bez sumnje, prikazujući patnje seljaka, ‘kmeta’, g. Krležu osjeća duboku ljudsku sućut, ali je on, u doba koje je i tako tužno i oskudno srcem, maskira beščutnom psovkom i kletvom, ciničnom porugom i crnim pesimizmom koji, kao i uvijek kod njega, ne propušta ni jedne svijetle zrake nade, pouzdanja i uspona. A sve to ne rađa tragičnom katarzom, spasonosnim očišćenjem, nego nijemim očajem nezadovoljstva i uzbune...“²²

Sve to itekako ima implikacije na duhovno stanje u hrvatskoj književnosti pa Maraković, zauzimajući se doslovce „za ugled književnosti“, ustvrđuje: „G. Krležu proslavio se kod nas svojim bezobzirnim i upravo bijesnim napadajima na sve i svakoga... (Ali, uostalom, glavno je da se napada!), a čitavu je hrvatsku književnost proglasio lažju. (...) ...mislim da svatko ima bar isto toliko pravo da s ogorčenjem odbije njegovu bombastičnu frazu o ‘laži hrvatske književnosti’, koja nije drugo nego bučna reklama, nedostojna njegova faktičnog talenta.“²³ Takav, Krležu daje loš primjer i piscima „desetog reda“.²⁴ (Ovdje je

¹⁹ Usp. Pisci, knjige i čitaoci. *Hrvatska prosvjeta*, 23 (1936), 8, 333.

²⁰ Krležine „Balade Petrice Kerempuha“, *Hrvatska prosvjeta*, 24 (1937), 1/2, 83.

²¹ Isto, 84.

²² Isto, 85. Opširnije o toj kritici usp. u: B. Petrač, Marakovićeva kritika Krležinih „Balada Petrice Kerempuha“. *Katolicizam, modernizam i književnost*. Zbornik izlaganja sa znanstvenog simpozija održanog u povodu 50. obljetnice smrti dr. Ljubomira Marakovića. IFS, Zagreb 2010, 251-267.

²³ Za ugled književnosti. *Hrvatska prosvjeta*, 23 (1936), 5, 213

²⁴ „Dosta je da je Krležino patološko raskapanje svega i svačega dovelo do najezde bljutavih senzacija i jeftinog prostaštva i to često samo zato, što su pisci (i oni desetog reda) osjetili, da se nešto takvo može napisati, a ne zato, što bi ih na to navodila potreba umjetničkog stvaranja“; „Seljaci i radnici pišu.“ *Hrvatsko kolo*, 21 (1940), 133. Slično tomu piše Ivo Lendić u kritici *Knjige pjesama*, kojom će Krležu, kaže, „otrovati na desetke epigona, inače možda i talentiranih ljudi...“; „Dva mišljenja o lirici g. M. Krleže“. *Hrvatska straža*, 3 (1931), 199, 4.

neizbježno povući usporednicu s Mahnićevom kritikom Kranjčevića²⁵, kojega je držao zlim primjerom „hrvatskoj lijepoj knjizi“. Svoj stav koncizno je sažeo u *Obzorovoj spomen-knjizi* godine 1935. pišući o Krležinoj lirici: „Krležin razdražen bijes kojim razjađeno grize sve oko sebe, ne da svijetlim momentima ulaza u tu poeziju cinične kletve i poruge, i u tom je tragika konstruktivnosti jednoga od najjačih talenata suvremene hrvatske književnosti.“²⁶ A uzrok tomu je njegovo beskompromisno opredjeljenje za „nasrtljivu“ ideologiju komunizma, koja mu, unatoč tomu što je, implicira, velik duh, uskraćuje osjećaj čovječnosti i objektivnosti.²⁷

Maraković je dakle, vodeći se načelom „respekta prema istinskom talentu“,²⁸ godinama s mnogo uvažavanja pisao o Krleži. Prve su kritike, osobito *Golgotę* i *Vučjaka*, pa sve do drame *U agoniji* pisane s mnogo razumijevanja za Krležin dramski postupak, „pointu“ i ekspresionističku gestu. Premda se Maraković s godinama razočaravao u Krležu, nikada mu nije zanijekao „faktičnost“ književnoga dara, dapače ne povukavši svoju tvrdnju da je riječ o „najgenijalnijem zastupniku ekspresionizma“²⁹. No smatrao je da Krleža taj talent – „golemo blago što ga ima u rukama“³⁰ – nemilice rasipa dekadencijom i negatorstvom, ostajući zagrižljiv zarobljenik „nasrtljive“ ideologije komunizma.³¹ Ipak, u njemu je uvijek na neki način tinjala nada da

²⁵ „Pjesnici kao Kranjčević podobni su čitavoj jednoj dobi utisnuti obilježje svoga duha. I tko može upoznati i predvidjeti sve posljedice, zavlada li hrvatskom lijepom knjigom Kranjčevićev duh? Lijepa knjiga sačinjava cvijet narodne književnosti; tim se svijetom bavi osobito učeća mladež puneći si maštu i srce. Kakav cvijet, takav plod. Da lijepa je knjiga mladeži duševnom hranom u onoj kritičkoj dobi, u kojoj se udara pravac čitavom životu. Za srcem se povodi glava, za glavom volja i život. Stoga hoćemo li da narod otrujemo i moralno upropastimo, a mi podajmo mladeži otrov krivih nauka u obliku lijepe knjige. Taj otrov pruža hrvatskoj mladeži Kranjčevićeva muza“; CRITICUS, „Trzaji“, *Hrvatska straža*, 1/1903, 411-413.

²⁶ Hrvatska književnost u XX. vijeku. *Obzor Spomen-knjiga 1860-1935.*, 1936, 133.

²⁷ Usp. Istratijevo pismo i „Danas“. *Hrvatska prosvjeta*, 21 (1934), 1, 37.

²⁸ „Respekt prema istinskom talentu prvi je princip moje kritike a mislim, i svake valjane kritike uopće. samo što je i talent dužan respekt prema samome sebi“; „Leda“. *Hrvatska prosvjeta*, 17 (1930), 4, 95.

²⁹ „Ekspresionizam u Hrvatskoj“. *Čas*, 17 (1923), 301. U članku Smjerovi drame također: „Ako ima među našim ekspresionistima genijalan talent, to je g. M. Krleža“, *Hrvatska prosvjeta*, 7 (1920), 12, 576.

³⁰ Usp. „O Vučjaku“, *Hrvatska prosvjeta*, 11 (1924), 1, 37.

³¹ Čini se da Maraković, bar u početku svoga bavljenja Krležom, zapravo nije vjerovao u iskrenost Krležina komunizma, držeći da su sve to poze i geste jer „u njegovim djelima nema nigdje upravo komunističke doktrine“; „Smjerovi drame“, nav. mj., 8(1921), 1, 13. „Rekli su da je g. Krleža komunista. Međutim on je u svojoj ‘Golgoti’ prost od svih smjerova i stranaka...“; „Golgota“. *Narodna politika*, 5 (1922), 251, 3.

osim starog hrvatskog romantika u Krleži diše i kriptokatolicizam njegova djetinjstva.

2.1.1. Marakovićevski rukopisi

Nedostatak svjetla i nade, pesimizam, dekadencija, očaj i ništavilo ono je što Krleži prigovaraju i drugi. Tako Dušan Žanko u kritici drame *U agoniji* Krleži ne zamjera što u tamnim crtama prikazuje ljudsku stvarnost koliko što su to „vapaji bez smisla, bez pozitivnog oslobođenja“, a Laurino samoubojstvo nakon razotkrivanja Križovčeve moralne nakaznosti pretvara to djelo u dramu „poraza i negativnosti, psosti i surovosti, laži i pustoši“.³² U njemu kao u Marakovića s godinama raste ogorčenje, pa u članku znakovita podnaslova „Nova borba oko Miroslava Krleže“, u povodu njegova neodržana predavanja o hrvatskoj književnosti 1933, nabrojivši Krležine izjave, zaključuje da se „bez ikakove ironije i hajke može jednostavno konstatirati, da g. M. Krleža govori o Bogu na blasfeman način; da najprostoijim frazama vrijeđja, pljuje i gazi naše vjerske svetinje; da ruglu izvrgava Crkvu, Papu i nadbiskupa Bauera; da se hvali i ponosi svojim materijalizmom i marksizmom“.³³ Ipak, kako se vidi, Žanko ne niječe umjetničku snagu Krležine riječi.

S pozicija sličnih Marakovićevu pisali su i Đuro Vilović, Antun Branko Šimić³⁴, fra Rastislav Drljić i Zlatko Dujmović³⁵ te Josip Zdunić³⁶, a s nešto više književne sprema Andrija Radoslav Glavaš, Petar Grgec i Konstantin Rimarić Volinski. U svojoj kritici *Povratka Filipa Latinovicza* Volinski će poput Marakovića istaknuti njegov „ogroman talent“³⁷, ali će također slično njemu ustvrditi da je „osjećaj bezizlaznosti, praznine, besadržajnosti i gubitka svih etičkih spona“ bio i jest „najmarkantnijom osobinom“ Krležinom.³⁸ Uočivši niz netočnosti i nedosljednosti u činjenicama i motivaciji, gotovo psihoanalitički razotkriva Krležinu sklonost oblikovanju umjetnog svijeta, koji nema veze sa životom, (kako je, uostalom, bio uočio još Vilović³⁹): „Deklasirana ideologija vezana je s fantastičkom prizmom kroz koju gleda svijet autor: jedne stvari očito

³² „Naše kazalište“. *Nedjelja*, 1 (1929), 3, 3.

³³ „Svjetlo i istina“. *Nedjelja*, 5 (1933), 16, 13.

³⁴ Usp. „Miroslav Krleža i njegovi kritičari za vrijeme prvoga svjetskoga rata“. *Croatica*, 13 (1982), svezak 17-18, 137-140.

³⁵ Usp. S. Lasić, *Krležologija ili povijest kritičke misli o Miroslavu Krleži. Knjiga prva: Kritička literatura o Miroslavu Krleži od 1914. do 1941.* Globus, Zagreb, 1989, 137.

³⁶ Usp. *Mladi Krleža i njegovi kritičari (1914 – 1924)*. Globus, Zagreb 1987, 38-39.

³⁷ *Hrvatska prosvjeta*, 19 (1932), 9, 215,

³⁸ Isto, 213.

³⁹ Usp. bilj. 51.

voli, druge mrzi: Nema izravnog pogleda u svijet. Uza sav negativni stav pišćev prema Reginama, Leipachima i ostalim – vidi se da je to jedini sloj koji autor rado opisuje. Zašto? Jer ga potsvjesno voli“. (A da u njemu bijaše neki Leipach, Glembaj ili tko sličan, tomu nema bolje argumentacije od Krležina života nakon 1945.) „U tome i jest njegova tragedija, jer našavši sebi novi ideologiju, nije prihvatio tu ideologiju svim bićem svojim nego samo verbalno“.⁴⁰ Drugim riječima, Krleža je umjetni marksist, a ne umjetnički iskren. Iako je primjerom odlomka iz romana pokazao da Krleža ima „tanku žicu“ koja „nadilazi“ njegove „nihilistične melankolije“, Volinski zaključuje: „...sav u negaciji, on će ostati samo krupna, ali uvijek negativna pojava“.⁴¹

To je dakako Marakovićev rukopis, istovjetan kritički diskurs, koji traži znakove po kojima bi Krleža mogao biti „jedan od najznačajnijih pisaca našeg doba“,⁴² iako ni sam zapravo ne vjeruje u nju.⁴³

U svojoj raspravi „Nacionalizam u beletristici“ Petar Grgec, zagovarajući stav da se beletristika „ne može oteti dužnosti da služi opravdanim nacionalnim težnjama“⁴⁴, proziva Krležu sličnim riječima za izdajstvo kao što će Maraković učiniti u povodu *Balada*: „Nije čudo, što se i protiv našega Krleže podigla velika reakcija. Ljudima mora dodijati vječno samooptuživanje i perverzni literarni mazohizam ili možda još prije sadizam, koji ponizuje svoj narod do skota eksportirajući iz hrvatskih sela same ‘domobrane Jambreke’ i gledajući u stanovnicima Zagreba tek ‘šoštare Kadavere’ i degenerike ‘Glembajeve’. Više je nego donkihotski boriti se protiv hrvatskoga tobožnjega militarizma i hrvatskog izrođenog plemstva. Ako li se pak mrcvarenjem hrvatskih tipova hoće pobijati kakvo općeljudsko zlo prema taktici ‘Kćerku kara, snasi prigovara’, onda je kukavičluk odabirati sebi za nišan ‘hrvatskoga boga Marsa’, a u isto doba puštati u miru druge prave ‘bogove Marse’, koji nešto znače i mogu. Pasja je psihologija lajati na onoga, koji je bez obrane, a podvijati rep pred onim, koji ima u ruci batinu ili komad mesa. Ako li pak Krleža ide za tim da Hrvatima ogadi sve njihove tradicionalne ideale... (...) Stvarno od Krležina neumjerena psovanja i blaćenja mogu imati korist samo oni naši protivnici koji žele zasititi svoju pohlepu našim dobrima pa klevetnički ruše moralni ugled Hrvata...“.⁴⁵ Iako Grgec

⁴⁰ Isto, 215.

⁴¹ Isto.

⁴² Isto.

⁴³ To potvrđuje njegova kritika Krleže u povodu Banketa u Blitvi. Usp. „O pamfletima, paskvilima, ciljanju i pogađanju“ (Mala književno-etička opaska“. *Hrvatska prosvjeta*, (26 (1939), 1/3, 100-101.

⁴⁴ *Hrvatska prosvjeta*, 20 (1933), 10, 378.

⁴⁵ Isto, 379.

nimalo nježno proziva Krležu za nacionalno izdajstvo i kukavičluk, ne bi ipak trebalo promaknuti da „našem Krleži“ talent nije nigdje zanijekao.

Fra Andrija Radoslav Glavaš svoju je pak kritiku *Balada* objavio u *Hrvatskoj smotri*, dakle formalno književnom, a zapravo idejno-političkom časopisu „nacionalističkog“ centra. Ustvrdivši da „mogućnost uspješnog umjetničkog stvaranja i trčanja za idejnim trzavicama nije isključena“ pa priznaje da „Krleža zna negda majstorski prilagoditi ritam i rječničko blago sadržajnom momentu“, ipak baš po tim pozitivnim momentima on cijelo djelo rabi za „očito prilagođavanje današnjem političkom momentu u vezi sa komunističkom taktikom uvlačenja“, pa stoga „marksistička oštrica protiv narodne tradicije nije ni najmanje otupljena“.⁴⁶

Ovom je podcentru-paradigmi zajedničko dakle to što, unatoč, uostalom, općim prigovorima Krležinom komunizmu, nihilizmu, pesimizmu i dr., nije zanijekan Krležin talent i mjesto u matici suvremene hrvatske književnosti.

2.2. Lendićeva paradigma – „dati mu po prstima“

Dok je dakle za Marakovića Krleža „mračno pesimističan, ali stvaralački superioran“⁴⁷, Ivo Lendić neće problem vidjeti samo u Krležinu pesimizmu, rođenu iz nihilizma začeta čitanjem Nietzschea, već u njegovu angažiranu komunizmu, koji drži pogubnim za hrvatski narod (što se poslije u mnogim vidicima pokazalo itekako točnim). Lendić je prilazio Krleži isključivo s idejnog gledišta, ne zaustavljajući se, kao što je činio Maraković, u većoj mjeri na estetičkim ocjenama Krležinih djela. Svojevrsan je to povratak Mahnićevoj školi idejne kritike. Biskup Mahnić naime, pokrenuvši *Hrvatsku stražu* kao filozofijski časopis, išao je u književnoj kritici prije svega za tim da Kranjčeviću i druge „muze“ stavi pred kršćanske istine i da se s njima idejno obračuna. Književni dar, estetička mjerila – to nije bilo primarno. Dapače, što je pisac bio darovitiji, idejna je kritika bila potrebija i – oštrija.

Tim se oruđem i tom taktikom služi sada Lendić, koji je za Mahnića, za razliku od Marakovića, mogao samo čuti, ali kao da je bio njegov učenik. No dok je Mahnić uvijek bio misaono strog i ozbiljan, Lendić se povremeno služi ironijom i persiflažom, ismijavajući Krležu.⁴⁸ Njegov je cilj suzbiti „krležolatriju“⁴⁹, koja je, prema njegovu sudu, zavládala hrvatskim

⁴⁶ M. Krleža: *Balade Petrice Kerempuha*. *Hrvatska smotra*, 5 (1937), 1, 46.

⁴⁷ „Hrvatska književnost u XX. vijeku“. *Obzor Spomen-knjiga 1860-1935.*, 1936, 133.

⁴⁸ Usp. posebice članak „Krležin olimpijski mir“. *Hrvatska straža*, 11 (1939), 54, 4.

⁴⁹ „Poklonici Fritza Krležę“. *Hrvatska straža*, 5 (1933), 85, 2.

umjetničkim krugovima. Krležę je za nj i mladu generaciju prije svega perjanica literarnog marksizma i opasan idejni protivnik. Stoga je estetička kritika nevažna jer je i Krležin talent nevažan. Za nj Krležę nije umjetnički, već umjetan pisac. To doduše nije bilo novo kada je o katoličkoj kritici Krležę riječ. Naime, još u jednoj od prvih kritika Krležę iz pera katoličkih kritičara u katoličkom dnevniku *Novine* stoji: „Moguće je da g. Krležę i ima talenta, ali ga je bujica riječi, plesa, vrtoglavosti, boja zatrpala.“ Pisac (A. B. Šimić) kaže da će rado pozdraviti „dobro poetsko djelo“, ali ne može pozitivno cijiniti ono koje to nije jer „mrzimo prazninu, prazoslovnost i sve ono što nam svojom nevrijednošću zaklanja samo lice čiste, vječne umjetnosti“.⁵⁰ Slično piše u istim *Novinama* i Đuro Vilović te ide korak dalje ustvrdivši da je „Krležę neiskren, nategnut, nenaravan. Ukratko: prazna poza...“, zaključivši: „...žalimo bolesna pjesnika, vrlo bolesna, teško bolesna...“⁵¹ Lendić je taj diskurs produbio i osnažio: Krležę se nalazi na „izvanumjetničkom polju i tu ga treba s idejne strane zahvatiti i dati mu po prstima“.⁵² Stoga Lasić ima pravo kada ocjenjuje da je Lendić imao „likvidatorski“ cilj (koji Marakoviću nije bio ni na kraj pameti): zanjekati Krležinu stvaralačku superiornost, diskvalificirati ga kao književnu veličinu, književni smjerokaz i književnog arbitra odnosno učiniti od njega negativnu paradigmu; pokazati i prokazati kako hrvatski književnik ne smije pisati i dokazati kako samim tim što jest književnik nije hrvatski pisac te mu, *in ultima linea*, onemogućiti biti dijelom hrvatske književne tradicije.

Razlog tomu ne treba tražiti samo u idejnom habitusu ili koleričnom književnom temperamentu Lendićevu, koji je, osim toga, za razliku od flegmatičnog Marakovića, i pjesnik i prozaik i politički mislilac, nego i u činjenici da on pripada naraštaju koji je odgojen na angažiranom antikomunizmu i antijugoslavenstvu. Maraković je pripadao naraštaju koji je doduše u radikalnom antiliberizmu odgojio biskup Mahnić, ali koji je u ono vrijeme možda ne najvećim, ali idejno najprodornijim dijelom, bio žestoko antigermanski usmjeren, radeći za propast Austrije te iz narodnoobrambenih i ekumenskih razloga podupirući sveslavensko pa i južnoslavensko jedinstvo, a još bijaše neupoznat s tragičnim iskustvima boljševičkog komunizam u Rusiji. Lendićev naraštaj katoličke inteligencije, odgajan na načelima domagojskog pokreta, koji se formirao u okvirima Hrvatskog katoličkog pokreta pridodao je antiliberizmu radikalno antijugoslavenstvo, poglavito nakon

⁵⁰ „Peripatetik. Prazna retorika Miroslava Krležę“. *Novine*, 4 (1917), 178, 5.

⁵¹ Đa. Va. „Pjesnik Krležę“. *Luč*, 14 (1918), 1, 28.

⁵² „Dekadencija Miroslava Krležę“. *Luč*, 26 (1930-31), 9/10, 286. Lendić piše u povodu Krležine *Knjige pjesama* 1931. te zaključuje da spomenuta zbirka nije poezija nego „marksistička mržnja na vjeru“ (287).

atentata na hrvatske zastupnike u beogradskoj skupštini, a onda i radikalni antikomunizam, kojemu je hranu obilato pružao boljševički teror.⁵³

Lendić se, osim toga, za razliku od Marakovića, dnevnikom *Hrvatskom stražom*, u kojoj su obojica kolumnisti, služio kao političkim sredstvom. A ona je od početka zauzela izrazit antimarksistički stav⁵⁴, pa je i kritika protiv Krležu, osobito 1933-1934, bila dio te opće ideološke borbe⁵⁵.

Lendić je dakle Krležu tukao etički dokazujući da ovaj svjesno prešućuje istinu o zločinačkoj naravi boljševičkog komunizma, premda je zna; i ne samo što je prešućuje nego je zamagljuje. Nastojao je stoga Krležu izvesti na „brisani prostor“ nepobitnih činjenica, odnosno prisiliti na šutnju o svim mračnim aspektima komunizma, koji su Krleži bili poznati, kako bi ga na svaki način diskreditirao.⁵⁶ Činio je to vrlo uvjerljivo, pa Lasić, rekosmo, Lendićevu polemiku s Krležom s pravom smatra najvažnijom polemikom u kritičkoj literaturi o Krleži.⁵⁷

Krleža je, kako je poznato, nakon afere zbog neodržana predavanja o hrvatskoj književnosti 1933. otišao iz Zagreba u Beograd. Time je, bar na vidljiv način, Lendić odnio privremenu pobjedu, što je, ne bez trijumfalizma, napisao u članku „Najnovija fotografija g. Krležu“: „G. Krležu je kao nosioca

⁵³ Usp. B. Petrač. „Polemike Ive Lendića s Miroslavom Krležom“. U: *Ivo Lendić, književnik, novinar, prognanik*. Zbornik radova s 4. neretvanskih književnih, znanstvenih i kulturnih susreta. Opuzen – Zagreb 2000, 64-65.

⁵⁴ „Prva je ‘Hrvatska straža’ pred nekoliko godina upozorila na opasnost koja hrvatskom narodu prijete od subverzivne marksističke propagande. (...) ‘Hrvatska straža’ je istupila započela borbu protiv marksizma pred nekoliko godina, kad je ta borba bila skoro bez izgledna. (...) Mi smo započeli borbu protiv antinacionalnog marksizma do konačnog istrijebljenja toga tuđinskoga korova, koji su kod nas posijali uljezi i stranci“; „Metode naših protivnika“. *Hrvatska straža*, 6 (1934), 67, 2.

⁵⁵ Krleža je dakako jedan od ciljeva te kampanje. Tako u članku „Pobijanje ‘literarnog marksizma’“ piše kako na Lastovu kruži talijanski prijevod neke „Krležine pjesme protiv hrvatstva...“, a koji se od talijanskih iredentističkih krugova širi po Lastovu“; 6 (1934), 227, 2. Usp. i „Barnumska reklama s hrvatstvom“, 5 (1933), 84, 2; „Quosque tandem...“, 5 (1933), 87, 2; „Roma locuta...“, 5 (1933), 151, 2; „Matica hrvatska i marksizam“, 5 (1933), 290, 2; -ile-, „Najnoviji skokovi g. M. Krležu“, 64, 4. i 9; 65, 4-5.

⁵⁶ Usp. „Najnovija fotografija g. Miroslava Krležu“. U: I. Lendić, *Katolicizam i kultura*. Eseji članci i polemike. Glas Koncila, Zagreb 2008, 263-299.

⁵⁷ Lendićeva je polemika „najznačajnija polemika u cijeloj literaturi o Krleži jer je otkrila najdublju kontradikciju Krležine misaone strukture a pred nas je (u) punoj jasnoći postavila pitanje kako se odnositi prema istini koju o nama izriče naš najveći/krvni neprijatelj“; nav. dj., 209. „Neosporna je činjenica literature o Krleži da je Lendić među prvima naznačio Krležinu dvojnost“ (215), a ta se dvojnost ogledala u napuštanju primjene univerzalnih kategorija istine, pravde i slobode na suvremenu stvarnost, odnosno ustrajao je na obrani ideologije, iako ju je stvarnost nijekala u njezinim univerzalnim proklamacijama (214-215).

literarnog marksizma protjerala iz Zagreba preporođena nacionalna i vječna mlada katolička ideja jednog naroda“. Naposljetku, da se Krleža ne umisli, poantirat će rekavši da mu ovaj nije predmet svakodnevnog interesa, nego je dapače za nj „potpuno sporedan“, a polemiku s njime smatra „jednom epizodom u suvremenom sukobu nazora o svijetu, kršćanstva i ateizma, nacionalizma i marksističkog internacionalizma“.⁵⁸ Drugim riječima, Lendić je samo skromni vojnik Crkve i hrvatskoga naroda, pa ni Krleža sebi ne bi trebao utvarati da je „general“ marksističkog internacionalizma.

Ipak, premda je tako „likvidirao“ Krležu, Lendić je u njegovu pisanju vidio i nešto dobro: žestoku kritiku liberalizma, koji je tada bio zajednički neprijatelj i hrvatskom političkom katolicizmu i internacionalističkom, pa tako i hrvatskom komunizmu.

Dakako, Lendićeva kritička recepcija Krleže nije nakon rata imala nikakvu književnokritičku ni književnopovijesnu recepciju - sve do Lasića.⁵⁹ Ni sam Krleža, za razliku od svojih sukoba s Marakovićem, nije je poslije spominjao, ali ostaje činjenica: „...ta je polemika svakako najznačajnija polemika što se Krleže tiče...“.⁶⁰

2.2.1. Lendićevski rukopisi

Lendićeva je idejna kritika bila dakle najupornija i najuspješnija ne samo u idejnim nego i u praktičnim konzekvencijama, ali mnogi su joj sekundirali. Tako primjerice Mate Ujević – kojemu će Krleža nakon rata postati šef (život je pun čuda!) - u svom tekstu „‘Delikatnosti’ g. Miroslav Krleže“ pitajući „da li se zvanje književnika sastoji u tome da bude prost?“ zaključuje: „Dužnost je javnosti, da gospodinu Krleži zatvori usta, a ako mu ipak ovakve stvari štampaju, da bojkotira listove, koji ovakve stvari donose.“⁶¹ To je utoliko važnije jer je

⁵⁸ „Najnovija fotografija g. M. Krleže“. *Hrvatska straža*, 6 (1934), 96, 4.

⁵⁹ B. Petrač, nav čl., 67.

⁶⁰ Isto, 79.

⁶¹ *Hrvatska straža*, 1(1929), 70, 2. „Ujevićevim je člankom osim toga, po mišljenju S. Lasića, ‘započela borba’, pokušaj eliminacije Krleže, koja će vrhunac dosegnuti nekoliko godina poslije kada u okršaju oko plakata (1933) za i protiv Krležina predavanja Hrvatska straža bude imala važnu ulogu. Ujević je u tom razdoblju (1929-32) za Hrvatsku stražu napisao još nekoliko uzgrednih i dosljednih zapažanja o Krleži, aludirajući štoviše na zavodljivost njegova stila i dalekosežnost kombinatorike.“ <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2235> Ovaj je članak Vlahe Bogišića o Ujeviću vrlo korektan, jedan od rijetkih koji ne idolizira Krležu, s, prema našem sudu, točnim zaključkom: „Bez obzira na to što su svaki za sebe izgradili respektabilno leksikografsko djelo, upravo je suradnja Ujevića i Krleže omogućila da u toj važnoj disciplini hrv. kultura sačuva kontinuitet.“

Krležę „pisac velike ‘unutrašnje oblikovne snage’“⁶² Tu je Ujević, može se reći, na pola puta između Marakovića i Lendića.

Lendićevsku paradigmu zastupaju još don Kerubin Šegvić, Kruno Krstić te Mirko Cerovac i Vilko Rieger u križarskoj *Nedjelji*. Tako Rieger u povodu izvedbe *Lede* ustvrđuje da „trebamo i mi da iskorijenimo svu **Krležinu laž, patološko literarnu laž!** (istaknuo V. R.)“.⁶³ Krležu smatra izrazom očajnih prilika u hrvatskoj književnosti. Razobličuje Krležine estetičke i etičke šupljine zaključivši da je „potpuni nihilista“⁶⁴, koji luta „u kaosu ideja“⁶⁵.

Zanimljiv doprinos ovoj temi dao je Krunoslav Draganović, koji je u *Nedjelji* napao Marakovića kao branitelja Krležina odnosno zbog njegove „kompromisne kritike“ i napuštanja Mahnićeve linije etičke kritike.⁶⁶ Drugim riječima, zamjerio mu je što Krležu uopće uključuje u hrvatsku književnost, gdje, prema njegovu sudu, ne pripada.

Mirko Cerovac također u *Nedjelji* „uzeo je na zub“ Krležu apostrofirajući ga u povodu izlaska *Balada Petrice Kerempuha* „*prvakom marksističke književnosti i glavnim propagatorom židoboljševičkih ideja*“, što je, razumije se, tada u odnosu na katoličku publiku bila moralna, politička i kulturno-književna „likvidacija“, držeći „iskrivljivanje istine, blasfemije, mržnja na vjeru i Crkvu...“⁶⁷ sukusom njegova pisanja, zaključivši da „... književnik Miroslav Krležę nekažnjivo profanira umjetnost, gazi istinu, ruši moral, razara time nedvojbeno temelje naroda...“.⁶⁸ Ukratko rečeno: „‘Balade Petrice Kerempuha’ su žalostan dokumenat dekadanse naše književnosti, moralni šamar Istini, Dobroti i Ljepoti. (...) Trebalo bi jednom zauvijek onemogućiti da u umjetnost ulaze prostota ili svu umjetnost baciti na smetište.“⁶⁹ Slično u povodu drame „U logoru“ on „ekskadetu“ Krleži prigovara razmetanje riječima i frazama, osobito njemačkim, bez umjetničke potrebe, te ustvrdivši da je Krležę „u našoj

⁶² S. Lasić, nav. dj., 117.

⁶³ Bankrot M. Krležę. *Nedjelja*, 2 (1930), 16, 11.

⁶⁴ Kako je s njima „obračunao“ g. Miroslav Krležę. *Nedjelja*, 4 (1932), 7, 5.

⁶⁵ isto, 6. Potpun i konačan obračun s Krležom proveo je Rieger u članku Gospodin Krležę jučer i danas, *Hrvatska smotra*, 3 (1935), 5/6, 257-278, optuživši ga za mržnju prema hrvatstvu (261).

⁶⁶ R. Kritika g. Marakovića. *Nedjelja*, 2 (1930), 12, 5; nastavak u članku Biskup Mahnić i katolička kritika, 13, 3-5, zaključak u članku: E. Romanus, Naša zaključna riječ!, 14, 4-5.

⁶⁷ M. Vinogorski, „Balade Petrice Kerempuha“. Jedan literarni skandal. *Nedjelja*, 8 (1936), 47, 2.

⁶⁸ Usp. isto, 5

⁶⁹ Isto.

knjiŹevnosti najbolji reprezentant onih, koji pišu besmislice⁷⁰, a zakljuĉuje da u drami nema niĉeg pozitivnog te da je napisana samo da poveća koliĉinu njegovih djela⁷¹. Drugim rijeĉima, njezina je funkcija izvanumjetniĉka.

Sliĉan diskurs ima i don Kerubin Œegvić. Polazeći od stajališta da „literatura, koja produbljuje klasnu borbu, koja ide za rušenjem svega što postoji, nije socijalna jer ruši društvo“⁷², obrušio se na KrleŹino negatorstvo hrvatstva i svih hrvatskih tradicija, zakljuĉivši da je nenarodni i protunarodni pisac. I on kritizira nedostatak svijetlih momenata, kako bi rekao Maraković, ustvrdivši u povodu Glembajevih da je mana KrleŹine drame „što on prikazuje samo nevaljalce i pokvarenjake“, zakljuĉivši: „Sa hrvatskog stanovišta ova drama nije hrvatska ni po jeziku ni po sadržini“⁷³. Konzekvencije, premda neizreĉene, jasne su: KrleŹa nije pisac, poglavito nije hrvatski pisac.

Oštar kritiĉar KrleŹin bio je Kruno Krstić⁷⁴ - poput Ujevića, i on će se od 1950. naći na KrleŹinu „platnu popisu“ u LZ-u - koji je u izdanju Moderne socijalne kronike svetojeronimskoga društva pod pseudonimom Mark Tween napisao brošuru *Kako piše gospodin M. KrleŹa*.⁷⁵ Već pseudonim nadaje da je Krstićev diskurs ironijski: „Priliĉno velika hrpa štampanog papira predstavlja knjiŹevni rad g. Miroslava Krležę“, utvrdivši „da taj ĉovjek boluje od uŹasne megalomanije“⁷⁶, ĉime podsjeća na Vilovićeovu dijagnozu o KrleŹi. „Prodrijeti, blefirati na svaki naĉin i uz svaku cijenu (skandalom, uvredom, jadikovanjem), bila je od poĉetka njegova knjiŹevnokarijerska metoda. I ako je simptomatiĉno što je on u poslijeratnom kaosu izabrao crvenu zastavu kao najbuĉniju idejnu platformu, za njega je to liĉno beznaĉajno; on se po potrebi objašnjuje i sa svojim drugovima marksistima. U našoj knjiŹevnosti on je najtipiĉniji ‘Draufganger’ (u sovjetskom Źargonu ‘udarnik’), ali ne u smislu predstavnika hrvatskog kolektiva i njegovih (bilo kakvih) interesa, nego u smislu donkihotskom. Njegova kritika hrvatske ‘stvarnosti’ Źuĉljiva je,

⁷⁰ Usp. Stari grijesi Miroslava Krležę. *Hrvatska smotra*, 2 (1934), 5/6, 199. Pretjeranu uporabu njemaĉkoga kritizirao je i Maraković u svojoj kritici, a već prije i u kritici Glembajevih. Tako i Œegvić.

⁷¹ Usp. isto, 201.

⁷² K. Œegvić, „Socijalna literatura, KrleŹa i hrvatstvo“. U: *Aporije knjiŹevnosti i povijesti*. Polemike studije i ĉlanci. GK, Zagreb, 2013, 275.

⁷³ „Glembajevi u svjetlu etike i estetike“. *Hrvatska smotra*, 1)1933, 6, 254.

⁷⁴ <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1750>

⁷⁵ Mark Tween. *Kako piše gospodin M. KrleŹa*. MOSK, godina II, svezak 15. (3), HKD Sv. Jeronima, 1935. Tekst je nastao na temelju njegovih ĉlanaka u *Hrvatskoj straŹi* s nadnaslovom „Mjesto kozerije“: *Ima rijeĉ g. Krležę*, 5 (1933), 103, 9; *Kako piše g. KrleŹa*, 104, 4; 126, 7.

⁷⁶ Nav. dj., 4.

sarkastična do fizičkog gnušanja, ali ona je uvijek i stalno pogađala ili vje-trenjače, goleme i pogrješne apstrakcije našeg narodnog zla, ili čitavu cjelinu te hrvatske ‘stvarnosti’. Ismijati hrvatstvo, pa i onako ujedljivo, kako ga je ismijao Krleža (...), bilo bi pozitivan socijalan rad, kad bi to ismijavanje po-gađalo konkretne negativne strane kompleksa, koji se zove hrvatstvo. Ali g. Krleža ismijehivao je hrvatstvo kao takvo — čitav splet djelovanja i težnja, kojima se hrvatski živi organizam giba u historijskom prostoru — uživajući samodopadno u svom hihotu. On je na pr. jednostavno izrugao čitavu hrvat-sku književnost (‘laž hrvatske književnosti’) ne možda zato, da od pozitivnog i progresivnog elementa u njoj odvoji negativnosti uvjetovane sredinom i raznim ovisnostima, nego da paranoično megalomanski dočara priviđenje o književnoj krčmi, u kojoj je on jedini čovjek ‘sa svijecom u ruci’, dok oko njega gmižu samo stjenice.”⁷⁷ Krstić je kirurški precizan u svojoj analitici Krležina “dijalektičkog izivljavanja”⁷⁸, kojim postiže “uspjeh... u razmjeru s mozgovnom razvijenošću našeg prosječnog ‘intelektualca’”, čemu pogo-duje mazohističko raspoloženje u hrvatskoj javnosti, kojemu pak pogoduje marskizam, koji “nije ništa drugo nego užitak u razaranju i psovki na sve, u čemu smo nikli i od čega smo sazdani”⁷⁹, čime, uz ostalo, jasno implicira, kršćanski korijen hrvatske kulture.

3. Zaključak

Katolička je idejna kritika Krležę kvantitativno brojna, a tematsko-motiv-ski u oba se paradigmatiska podcentra-bloka kreće u dijapazonu religijskih, filozofijskih – posebice etičkih i aksiologijskih – te političkih prigovora. Vidljivo je da se dva paradigmatiska pristupa sastaju u točkama kritike Krležina negatorstva hrvatske duhovne i književne tradicije te njegova „metafizičkog pesimizma“, a(nti)teizma, društvene dekadencije i „literarnog marksizma“, kojim je zarazio hrvatsku književnu scenu.

Ono što ih u bitnome razlikuje jest stav prema Krleži kao piscu. Maraković i bliskomišljenici, unatoč svim prigovorima, Krležu ne isklju-čuju iz korpusa hrvatske književnosti. Maraković to možda ponajbolje isti-če pristajući uz Tomašićevu kvalifikaciju o Krleži kao starom hrvatskom patriotskom romantiku, dok Grgec i nehotice Krležinu pripadnost hrvatskoj književnoj tradiciji prezentira kada govori o „našem Krleži“. Krleža je tu,

⁷⁷ Isto, 5.

⁷⁸ Usp. isto, 7

⁷⁹ Isto.

pa, ma kakav god bio, naš, izraz naših prilika i neprilika i kao takva ima ga se književno uvažavati.

Lendiću i njegovim sumišljenicima takav pristup nije svojstven. Oni se stoga i ne fokusiraju na njegove književničke odlike. Ako ih ima, to gore za Krležu. Oni ga prije svega drže idejnim protivnikom i kao takva žele ga diskreditirati i ekskomunicirati iz hrvatske književnosti. Vođeni tom mišlju Lendić i sumišljenici čine ono što, kako smo vidjeli, Marakoviću nije bilo na kraj pameti: niječu Krležinu umjetničku snagu, dokazuju da ne zna pisati te ga samim tim diskvalificiraju kao književnu veličinu, književni smjerokaz i književnog arbitra. Krležina rečenica iz „njegova obračuna s njima“ „moja književnost je *najbrutalnija blasfemija protiv dostojanstva čovjeka*“ doslovce je shvaćena i postaje ponajjači argument „njihova obračuna s njime“ do mjere da ga Lendić i sumišljenici i ne drže hrvatskim piscem. Njegov odlazak u Beograd dočekan je upravo trijumfalistički, kao pobjeda „preporođene nacionalne i vječno mlade katoličke ideje“ nad „nosiocem literarnog marksizma“ - političkom filozofijom nespojivom s hrvatskom duhovnim habitusom.

Jasno je da Krleža od katoličkih kritičara nije mogao požnjati idejne pohvale. Mnogo je, vidjelo se, razloga tomu, ali možda bolje nego itko od njih ključ je u odličnoj raspravi „Siva boja smrti“ iznio Miroslav Vaupotić prikazavši širokim, a istodobno dubokim uvidom Krležinu temeljnu preokupaciju: borbu sa smrću, kojoj on nije mogao odoljeti, ali u kojoj nije mogao naći odgovor ni iznijeti pobjedu, ostajući doživotno odnosno, bolje je reći, dosmrtno u stanju „ljudske i pjesničke melankolične depresije“.⁸⁰ Vaupotić je svojoj raspravi na određen način „dopisao“ optimističan svršetak - ta pazilo se kako se o Krleži u kontekstu Revolucije i Jugoslavije piše - ali dijagnoza je bila više nego točna. Evanđeoskim riječima ona bi mogla glasiti: Krleža je svega života bio „mrtvac“ koji je književno „pokapao svoje mrtve“ (usp. *Mt*, 8, 22). To bijaše i jest ključ njegova pesimizma, negatorstva, njegova bunta prema svemu onomu što je bilo izraz tradicije: Bogu, Crkvi, pa i samoj hrvatskoj književnosti i hrvatskoj nacionalnoj ideji – jer tradicija, naime, pretpostavlja kontinuitet, a ovaj pak pretpostavlja život, optimizam, vjeru, čvrst identitet – sve ono što je u Krleži nestalo ili je bilo klimavo i narušeno. Njegovo pristajanje uz nasrtljivu ideologiju marksizma doista nije bilo u funkciji iskrene želje da se novom idejom preporodi život – bio je to izraz očajne želje da se dotuče sve ono „staro“ što je u Krleži već bilo mrtvo, ali još uvijek dovoljno živo da mu ne da mir, podsjećajući ga na sve njegove bolne duhovne rane nejasnog identiteta. Uostalom, marksizam svojom ideologijom, koja je počivala na „klasnoj mržnji“, nije mogao ni znati stvarati

⁸⁰ Usp. nav. čl., *Krležin zbornik*. Naprijed, Zagreb 1964, 191.

život. Vođen njime, Krleža je cijeloga života obilazio oko svoga vlastitog odra čekajući kada će sam na nj leći, ali bez nade i utjehe. Tako, baveći se mrtvima i smrću, on je i sam u očima katoličkih kritičara bio zapravo književno mrtav. A kada je dočekao pobjedu „svoje ideje“, to mu nije dalo zadovoljštinu ni udahnuo stvaralačku snagu, nego ga je pretvorilo u „salonskog komunista“ i eutanaziralo kao pisaca. *Zastave* i druga djela nastala nakon rata pokazale samo jedno: Krleža doista zna pisati, ali nema više što reći. A više nije imao s kime polemizirati: Maraković je pod čizmom „nasrtljive ideologije“ morao zamuknuti, a Lendić pred njom pobjeći u egzil. Ali i Krležin stvaralački muk i njihova šutnja pokazali su da obojica imala pravo - svaki na svoj način.

Conceptual horizons of catholic critique on Miroslav Krleža

In line with the terminology devised by Stanko Lasić, author of the most comprehensive review so far of the critique on Miroslav Krleža, who classified the catholic critique under “nationalist centre“, the author of this paper decided to also address this critique as a separate centre of critique, due to its volume and intensity (especially in the period between the two World Wars). The paper attempts to present the fundamentals, directions and objectives of catholic critique in the said period. The critique is classified into two sub-centres: Circle of Maraković (*Marakovician*) and Circle of Lendić (*Lendician*).

Both sub-centres encompass a range of religious, philosophical – ethical and axiological in particular – and political critical observations and objectives. It is evident that the two paradigmatic approaches converge at the point of the criticism of Krleža’s routine negation of Croatian spiritual and literary tradition and his “metaphysical pessimism”, a(nti)theism, social decadence and the “literary Marxism”. They differ in perception of Krleža as a writer. Maraković and his fringe supporters find merit in Krleža as a writer, while Lendić and *Lendician* sub-centre exclude him from the Croatian literary tradition.

Keywords: Miroslav Krleža, Ivo Lendić, Ljubomir Maraković, catholic critique